

AMASYA İLİNDE TAHRİP EDİLMİŞ BİR GEÇ KALKOLİTİK-İLK TUNÇ ÇAĞI YERLEŞMESİ: HAMAMÖZÜ-PARALI TEPE

Şevket Dönmez*

A DESTROYED LATE CHALCOLITHIC AND EARLY BRONZE AGE SETTLEMENT IN AMASYA PROVINCE: HAMAMÖZÜ-PARALITEPE

Paralı Tepe is located on the 7th km of Hamamözü-Gümüşhacıköy road. The settlement is about 100 m east of the road and 400 m southwest of Hıdırlar village. During the detailed survey of the settlement it has been noticed that west slope was destroyed to create space for agriculture. Many potsherds have been collected from the settlement and detailed analysis of the shards reveal that they can be dated to Late Chalcolithic and Early Bronze Age I. Pottery forms and types of Paralı Tepe are ordinary but decoration not quite so. Paralı Tepe potsherds were decorated with impressed dot technique. Impressed dot decoration is important from two points. First, it is not widely known in the Central Black Sea Region other than İkiztepe. But findings suggest that it is has been used at other settlements as well. Second point is that the closest contemporaries are seen at in Central Anatolia especially in Büyük Güllücek and Can Hasan out of the Central Black Sea Region. This suggests that impressed dot techniques originated from Central Anatolia and spread north to the Central Black Sea Region.

Paralı Tepe (Res.1), Hamamözü-Gümüşhacıköy yolunun 7. km.sinde yer alan Hıdırlar Köyü'nün 400 m güneydoğusunda ve karayolunun 100 m doğusunda yer almaktadır (bkz. Harita). M. Özsait ile Abdullah DüNDAR'ın araştırmaları sırasında saptanmış (Özsait/DüNDAR 1997: 177) olan Paralı Tepe 200 x 100 m boyutunda ve yaklaşık 20 m yüksekliğindedir. Bu yerleşmede gerçekleştirdiğimiz ayrıntılı yüzey araştırmasında, batı yamacın tamamının tarla açma çalışması nedeniyle tahrip edilmiş bulunduğu gözlemlendi (Res. 2). Bu tahribat alanında gerçekleştirdiğimiz inceleme sonucunda ele geçen çok

* Yrd.Doç.Dr. Şevket Dönmez. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34459-İstanbul. sdonmez@mail.koc.net, sedon@istanbul.edu.tr

sayıdaki çanak-çömlek parçası üzerinde yaptığımız değerlendirme çalışması sonucunda, bunların Geç Kalkolitik Çağ ile İlk Tunç Çağı'na tarihlenebilecekleri anlaşıldı.

Geç Kalkolitik Çağ Çanak-Çömleği

Geç Kalkolitik Çağ çanak-çömleği çanaklar, çömlekler ve formları anlaşılabilen bezekli amorf parçalardan oluşmaktadır. Koyu devetüyü hamuru ince ve orta bitki ile orta mineral katkı olan çanak-çömlekler hamurunun renginde astarlıdır. Genelde orta kalitede pişirilmiş olan çanak-çömlekler pişmeden dolayı koyu gri yüzeylere sahiptirler.

Çanak formunu yansıtan yalnızca bir örnek vardır. Yuvarlak ve derin gövdeli bu çanak parçasının ağız kenarının dışında bir memecik bulunmaktadır. Bu örneğin dış yüzeyinde çizi tekniği ile belirlenmiş dikey bir friz içerisine baskı-nokta tekniği ile yapılmış ikili yatay nokta dizileri ile yine aynı noktalardan oluşan basit bir rozet motifi yerleştirilmiştir (Lev. 1/1).

Paralı Tepe Geç Kalkolitik Çağ çömlek parçaları şişkin gövdeli ve içe kapanan ağız kenarlıdır. Bunların dış yüzeyinde çizi tekniği ile belirlenmiş üçgen biçimindeki dikey frizlerin içine, baskı-nokta tekniği ile gerçekleştirilmiş ikili yatay nokta dizileri şeklinde bezemeler yapılmıştır (Lev. 1/2-3).

Paralı Tepe'de ele geçmiş olan bezekli amorf parçaların dış yüzeylerine yalnızca baskı-nokta tekniğinde bezemeler uygulanmış olduğu görülmektedir. Baskı-nokta bezemeler iki şekilde yapılmıştır. Bunların birincisinin çevresi sınırlanmadan yapılmış olanlar (Lev. 1/4-6), ikincisini ise çevresi çizi tekniğinde bir friz içine alınmış olanlar (Lev. 1/7, Lev. 2/1-8) oluşturur. Baskı-nokta ile oluşturulmuş bezemeler gelişigüzel dağınık yapılmış olanlar (Lev. 1/4-6), dikey bir friz içerisine ikili yatay nokta dizileri (Lev. 2/1-5, 7-8), rozet motifleri (Lev. 1/7) ile yine ikili yatay nokta dizileri ve rozet motifleri şeklinde görülmektedir (Lev. 1/1, 2/6).

İlk Tunç Çağı Çanak-Çömleği

Paralı Tepe'de İlk Tunç Çağı'na tarihlenebilecek örnekler olarak yalnızca çanak ve bezekli amorf parçalar ele geçti. Koyu devetüyü hamuru ince ve orta bitki ile orta mineral katkı olan bu örnekler hamurunun renginde astarlıdır.

Genelde orta kalitede pişirilmiş olan çanak-çömlekler pişmeden dolayı koyu gri yüzeylere sahiptirler. Çanaklar içe kapanan ve dışa açılan ağızlı olarak iki tiptedir. İçe kapanan ağızlı tek bir örnek vardır. Şişkin ve yuvarlak gövdeli bu çanak parçasının dış yüzeyinde bezeme olarak kabartma tekniğinde yapılmış yuvarlak bir memecik ile bu memeciğin üzerinde kazı tekniğinde oluşturulmuş bir "V" motifi görülmektedir (Lev. 3/1). Diğer bir örnek ise dışa açılan ağızlıdır. Yuvarlak gövdeli bu çanak parçasının iç yüzeyinde silinti beyaz boya tekniğinde oluşturulmuş çapraz ve koşut yerleştirilmiş düz çizgi demetleri görülmektedir (Lev. 3/2).

Amorf parçalar üzerinde yalnızca silinti beyaz boya tekniğinde oluşturulmuş bezemeler görülmektedir. Bunlar dış yüzeylere çapraz çizgi demetlerinin meydana getirdiği geometrik motifler şeklinde uygulanmıştır (Lev.3/3-4).

Değerlendirme

Çanak-çömlek formları ve tipleri açısından sıradan bir karakter yansıtan Paralı Tepe Geç Kalkolitik Çağ çanak-çömleğinin en dikkat çeken özelliği, baskı-nokta bezeme tekniği içermesidir. Baskı-nokta bezemeli örneklerin iki açıdan çok büyük önemi vardır. Bunlardan birincisi Paralı Tepe örneklerinin İkiztepe¹ dışında bugüne değin Orta Karadeniz Bölgesi'nde pek bilinmeyen baskı-nokta tekniğinin bölgedeki başka merkezlerde de uygulanmış olabileceğine işaret etmiş olmasıdır. Bu örneklerin ikinci önemi ise, yakın koşullarının Orta Karadeniz Bölgesi dışında özellikle Orta Anadolu Bölgesi'nde Büyük Güllücek (Koşay/Akok 1957: Lev. XV/2) ve Can Hasan'da (French 1963: Lev. I/b-c, Res. 9/2-3) görülmesidir. Çorum Kuşsaray (Koşay 1966: Res. 21-22) ile Hantepesi Höyüğü'nde ele geçmiş baskı-nokta bezekli çanak-çömlek parçaları da (Yıldırım/Sipahi 2004: Res. 4) bu gruba dahil edilebilir. Ayrıca, Niğde-Köşk Höyük'te bulunmuş baskı-nokta bezekli çanak-çömlek parçaları (Öztan/Özkan 2003: 447-458) ile son yıllarda araştırılan Aksaray yakınlarındaki Güvercinkayasası'nda hem kazı öncesi yüzey araştırmalarında (Gülçur 1999: Şek. 6/3) hem de kazı sırasında² ele geçmiş olan baskı-nokta tekniğinde bezenmiş kap parçaları, S. Omura başkanlığında Orta Anadolu'da yürütülen yüzey araştırmalarında Şereflikoçhisar ilçesi yakınlarındaki Karakuyu II

¹ İkiztepe örnekleri için bkz. Alkım 1986: 1-2, 5; Alkım/Alkım/Bilgi 2003: Lev.XXVI/1, LVII/5-13

² Gülçur 1997: Abb.23/3; Gülçur/Endoğru 1998: Res. 16-17

yerleşmesinde ele geçmiş olan çanak-çömlek parçaları (Omura 1993: Res. 7/6-8, 10) ile Yazır Höyük'te bulunmuş bir kap üzerindeki baskı-nokta bezeme (Temizer 1960: Res. 17), bu tür bezemenin Orta Anadolu'da çok büyük bir alanda yayılım bulduğunu kanıtlamaktadır. Bu durum İkiztepe dışında bugüne değin Orta Karadeniz Bölgesi'nde pek bilinmeyen baskı-nokta tekniğinin Orta Anadolu kökenli olduğunu ve Paralı Tepe'nin yer aldığı Hamamözü yöresinin ise geçiş noktalarından biri olduğuna işaret etmektedir.

Geç Kalkolitik Çağ örnekleri dışında Paralı Tepe İlk Tunç Çağı I çanak-çömleği de İkiztepe ile yakın benzerlik göstermektedir. Bu örneklerden dışa açılan ağız kenarlı çanak parçasının (Lev. 3/2) benzerleri İkiztepe İlk Tunç Çağı I Erken Kültür Katı'nda (Alkım/Alkım/Bilgi 2003: Lev. IV/4, 6), içe kapanan örneğin (Lev. 3/1) koşutu ise İlk Tunç Çağı I Geç Kültür Katı'nda görülmektedir (Alkım/Alkım/Bilgi 1988: Lev. XXV/1). Formlarda gözlenebilen bu benzerlikler bezeme temelinde de izlenebilmektedir. Dışa açılan çanak parçasının iç yüzeyindeki silinti beyaz boya tekniğinde yapılmış ve çapraz olarak birbirlerine koşut durumda yerleştirilmiş çizgi demetlerinin (Lev. 3/2) ile amorf parçalar üzerindeki bezemelerin (Lev. 3/3-4) çok yakın benzerleri İkiztepe İlk Tunç Çağı I Erken Kültür Katı'nda ele geçmiştir³. Bu örnekler, İkiztepe ve Samsun yöresi örnekleri ile hem teknik yapı ve hem de motif açısından büyük bir benzerlik yansıtılmalarının yanı sıra, silinti beyaz boya bezemenin Amasya yöresindeki varlığına da işaret etmektedir.

Sonuç

Yukarıda açıklanan yeni veriler ışığında, Samsun yöresi ile Amasya yöresinin Geç Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağı I'de bir kültür birliği içinde oldukları, ayrıca Orta Karadeniz Bölgesi'nin bu dönemlerdeki bazı bezeme özelliklerinin Orta Anadolu kökenli olabileceği durumu ortaya çıkmaya başlamıştır. Paralı Tepe bu ilişkiyi gözler önüne seren çok önemli bir yerleşme konumundadır. Maalesef büyük bir kısmı tahrip edilmiş olan bu yerleşmenin çanak-çömlekleri, Geç Kalkolitik Çağ'da baskı-nokta bezeme ile belirginleşen Orta Karadeniz Bölgesi-Orta Anadolu Bölgesi ilişkilerinin İlk Tunç Çağı I'de silinti beyaz boya bezeme ile devam ettiğine işaret etmektedir.

³ Alkım/Alkım/Bilgi 1988: Lev. XXIV/10, XXV/5, 11; XXXV/21-29; Alkım/Alkım/Bilgi 2003: Lev. IX/9, 13

KATALOG

Lev.1/1. Çanak ağız parçası. Y 5.4 cm., Ç 11 cm., K 1 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve ince bitki katkıları, hamurunun renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.1/2. Çömlek ağız parçası. Y 8.5 cm., Ç 18 cm., K 0.7 cm. Kızılımsı devetüyü hamuru orta mineral ve orta bitki katkıları, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.1/3. Çömlek ağız parçası. Y 7.1 cm., Ç 18 cm., K 0.8 cm. Kızılımsı devetüyü hamuru orta mineral ve orta bitki katkıları, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.1/4. Amorf. Y 3.9 cm., K 0.8 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve ince bitki katkıları, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

Lev.1/5. Amorf. Y 4.9 cm., K 0.8 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkıları, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

Lev.1/6. Amorf. Y 3.9 cm., K 0.9 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkıları, hamurunu renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

Lev.1/7. Amorf. Y 4 cm., K 0.8 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkıları, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/1. Amorf. Y 4.7 cm., K 0.7 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/2. Amorf. Y 4.6 cm., K 0.7 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/3. Amorf. Y 4.8 cm., K 0.6 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/4. Amorf. Y 5 cm., K 1.2 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/5. Amorf. Y 4.5 cm., K 0.9 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/6. Amorf. Y 3.2 cm., K 0.6 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, kötü pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/7. Amorf. Y 3.2 cm., K 0.7 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, zayıf açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.2/8. Amorf. Y 6 cm., K 0.8 cm. Koyu gri hamuru orta mineral ve orta bitki katkılı, hamurunu renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Baskı-nokta ve çizgi tekniğindeki bezemeler dış yüzeye uygulanmış.

Lev.3/1. Çanak ağız parçası. Y 4.3 cm., Ç 18, K 0.8 cm. Koyu devetüyü hamuru orta mineral ve ince bitki katkılı, hamurunun renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Kabartma tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

Lev.3/2. Çanak ağız parçası. Y 5.5 cm., Ç 28, K 0.6 cm. Koyu devetüyü hamuru ince mineral ve ince bitki katkılı, hamurunun renginde astarlı, orta açkılı, orta pişmiş. Silinti beyaz boya tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

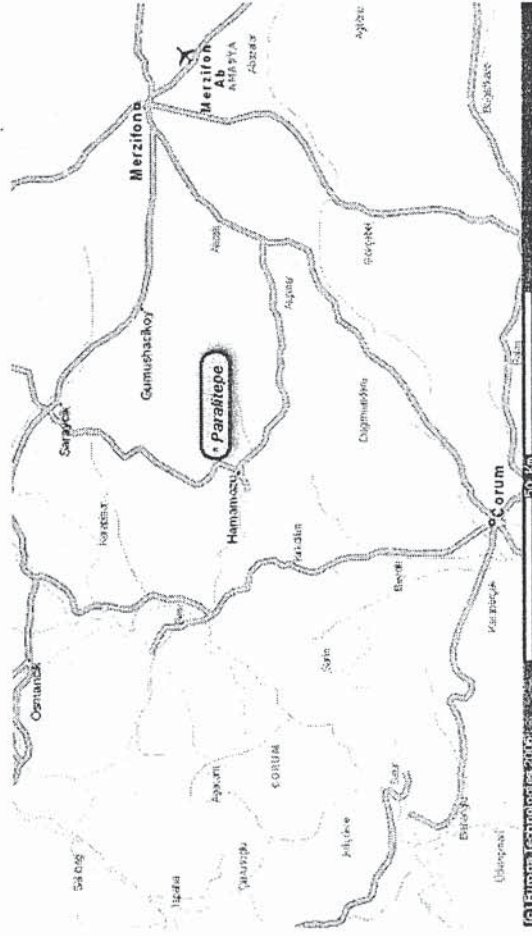
Lev.3/3. Amorf. Y 3.2 cm., K 0.8 cm. Koyu devetüyü hamuru ince mineral ve ince bitki katkılı, hamurunun renginde astarlı, orta açkılı, iyi pişmiş. Silinti beyaz boya tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

Lev.3/4. Amorf. Y 6.7 cm., K 0.6 cm. Koyu devetüyü hamuru ince mineral ve ince bitki katkılı, hamurunun renginde astarlı, orta açkılı, iyi pişmiş. Silinti beyaz boya tekniğindeki bezeme dış yüzeye uygulanmış.

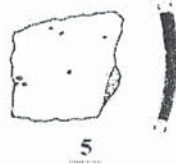
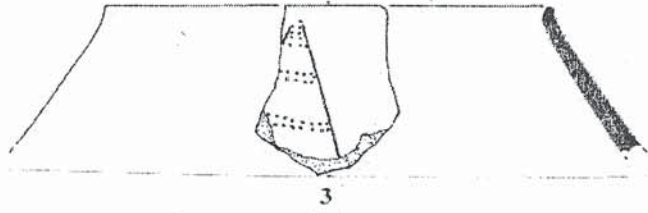
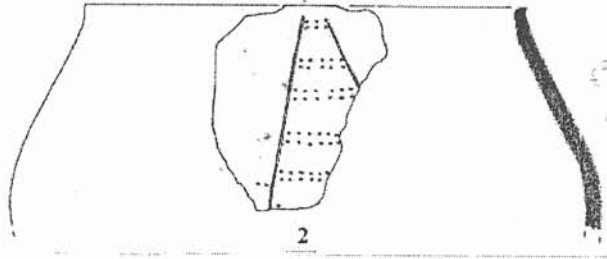
KAYNAKÇA

- Alkım 1986: H. Alkım. "İkiztepe Geç Kalkolitik Çağ Keramiği", *Anadolu Araştırmaları/Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung X*: 99-116
- Alkım/Alkım/Bilgi 1988: U.B. Alkım, H. Alkım ve Ö. Bilgi. *İkiztepe I. Birinci ve İkinci Dönem Kazıları/The First and Second Seasons' Excavations (1974-1975)*. TTKY Ankara
- Alkım/Alkım/Bilgi 2003: *İkiztepe II. Üçüncü Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları (1976-1980)*. TTKY. Ankara
- French 1963: D. French. "Excavations at Can Hasan. Second Preliminary 1961", *Anatolian Studies XIII*: 29-42
- Gülçur 1997: S. Gülçur. "Güvercinkayası. Eine Vargeschichtliche Felsrückensiedlung in Zentralanatolien", *Anatolica XXIII*: 85-110
- Gülçur 1999: "Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1994 Yüze Araştırmaları", *Anadolu Araştırmaları/Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung XV*: 105-136
- Gülçur/Endoğru 1998: S. Gülçur ve M. Endoğru. "Güvercinkayası 1996 Kazısı", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı-I*, Ankara: 85-111
- Koşay 1966: H.Z. Koşay. "Kuşsaray (Çorum) Sondajı", *Türk Arkeoloji Dergisi XV-1*: 89-97
- Koşay/Akok 1957: H.Z. Koşay ve M. Akok. *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Büyük Güllücek Kazısı. 1947 ve 1949'daki Çalışmalar Hakkında İlk Kısa Rapor/Ausgrabungen von Büyük Güllücek vorbericht über die Arbeiten von 1947 und 1949*. TTKY Ankara
- Omura 1993: S. Omura. "1991 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüze Araştırmaları", *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 365-386
- Özsait/Dündar 1997: M. Özsait ve A. Dündar. "1995 Yılı Amasya-Gümüşhacıköy ve Hamamözü Yüze Araştırmaları", *XIV Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara: 171-192
- Öztan/Özkan 2003: A. Öztan ve S. Özkan. "Çizi ve Nokta Bezekli Köşk Höyük Seramikleri", *Ufuk Esin'e Armađan. Studies Presented to Ufuk Esin. Köyden Kente. Yakındoğu'da İlk Yerleşimler. From Village to Cities. Early Villages in the Near East*. (Ed. M. Özdođan, H. Hauptmann ve N. Başgelen). İstanbul: 447-458

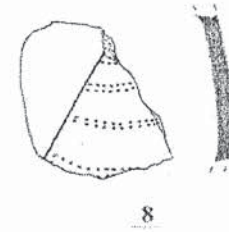
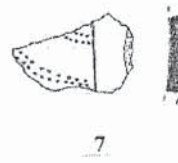
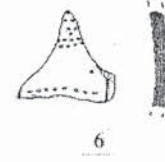
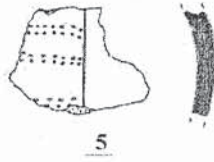
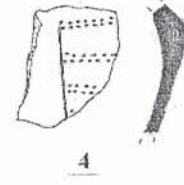
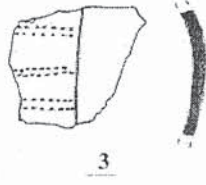
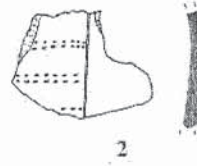
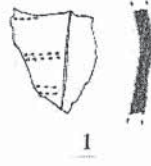
- Temizer 1960: R. Temizer. "Yazır Höyüğü Buluntuları", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: 156-162
- Yıldırım/Sipahi 2004: T. Yıldırım ve T. Sipahi. "2002 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırmaları", *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 305-314

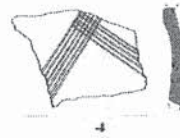
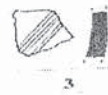
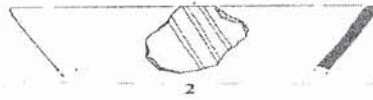
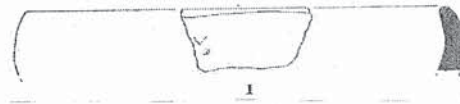
Harita Hamamözü-Paralı tepe

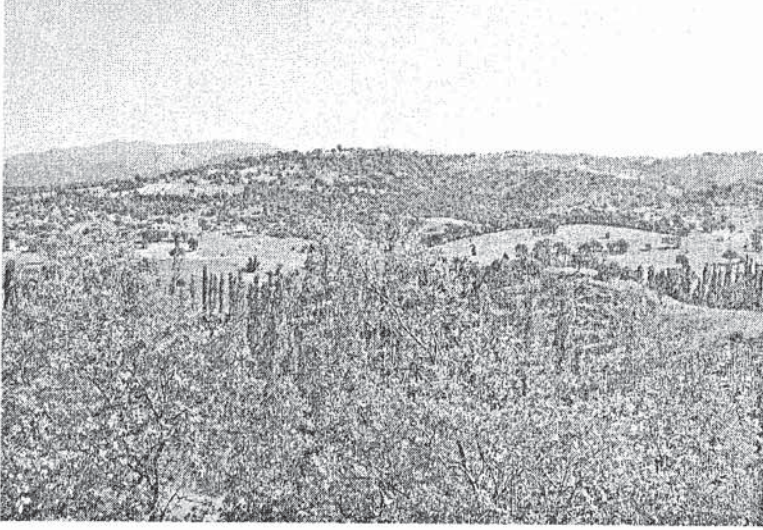

Levha 2

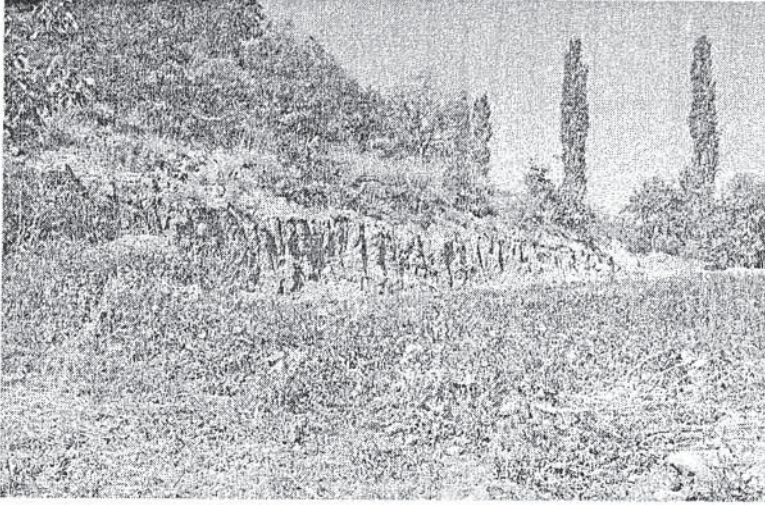

Levha 3

Resim 1: Paralı Tepe'nin Genel Görünümü

Resim 2: Paralı Tepe'nin tahrip edilmiş batı yamacı